

Kritika-Figyelő

Recenzió helyett

- Beszélgetés a Jelentés a magyar közoktatásról 1995 című kötetről¹ -

Az Országos Közoktatási Intézet 1996 tavaszán adta közre a *Jelentés a magyar közoktatásról 1995* című kötetet², amely sokoldalúan mutatja be az oktatás helyzetét. A fejlett polgári demokráciákban igen nagy hagyománya van az ehhez hasonló jelentéseknek, nálunk azonban most jelent meg ilyen először. Ezeknek az a céljuk, hogy a szakmai nyilvánosságot és az oktatásügy iránt érdeklődő adófizető polgárokat tájékoztassák a közoktatási rendszer állapotáról, arról, hogy valójában mire fordítják a költségvetés oktatásra szánt tételeit. Rendszeresen megjelenő jelentések, állapotleírások - azzal, hogy kemény adatokra épülő információk sorát adják közre - segíthetik az oktatásügy feletti társadalmi, állampolgári kontrollt.

Résztevők: *Gyarmati Szabó Éva* újságíró, a Népszabadság munkatársa; *Halász Gábor*, az Országos Közoktatási Intézet Kutatási Központjának igazgatója, *Pokorni Zoltán*, a FIDESZ országgyűlési képviselője, az Országgyűlés Oktatási Bizottságának alelnöke, *Szép Zsófia* osztályvezető, Munkaügyi Minisztérium, *Szűdi János* főosztályvezető-helyettes, Művelődési és Közoktatási Minisztérium. A beszélgetést *Schüttler Tamás* vezette.

- *Mi volt a célja a Jelentés közreadásának?*

Halász Gábor: A magyar közoktatás OECD számára történő felülvizsgálata során a háttérelmzés készítésekor döbentünk rá arra, hogy mennyire hiányzik az, hogy nem rendelkezik az ország, a társadalom ilyen jellegű, rendszeresen nyilvánosságra kerülő elemzéssel. Egyébként az OECD Magyarország számára tett ajánlásai között is szerepelt, hogy meghatározott időszakonként készüljön a nyilvánosság számára olyan átfogó jelentés, amelyből tájékozódni lehet a közoktatás állapotáról. A kötettel elsősorban azokhoz kívántunk szólni, akiket a közoktatás rendszerszintű problémái érdekelnek, de ugyanakkor a tágabb nyilvánosságot, az átlagos társadalomtudományi műveltséggel rendelkező olvasót is tájékoztatni szeretnénk. A kötet előszavában megfogalmaztuk: azoknak szántuk a Jelentést, akik ténylegesen részt vesznek a közoktatás irányításában, akár úgy, mint döntéshozók, akár úgy, mint a közügyekbe bekapcsolódó állampolgárok. Ők meglehetősen sokan vannak azóta, amióta Magyarországon helyi ügy a közoktatás, amióta az önkormányzatok rendkívül komoly oktatásügyi döntéseket hoznak.

¹ A tanulmány az OKI és az Új Pedagógiai Szemle együttműködése keretében az OKI anyagi támogatásával jelent meg.

² Országos Közoktatási Intézet, Budapest, 1996. 294 oldal.

- *A kötet kapcsán, azt hiszem, nem éréktelen felvetni azt, hogy tömeges-e az állampolgárok igénye arra, hogy beleszóljanak a helyi oktatásügyi döntésekbe. Mennyire van igény az oktatás feletti állampolgári kontrollra, elvárják-e az állampolgárok az ehhez szükséges információkat? Tart-e már ott a magyar polgár érettségben, hogy kontrollálni akarja - kontrollálni tudja - a közoktatást?*

Pokorni Zoltán: Biztos vagyok benne, hogy van erre igény, hiszen valóban ma egyre több polgár részese az oktatáspolitikának. Épp ezért nagyon fontos, hogy legyen egy ilyen összeállítás. Valóban, minden önmagára valamit adó országban meghatározott periódusonként kiadnak egy-egy részletes, alapos áttekintést az oktatás állapotról. Ez a kötet szerintem megfelel a polgári demokráciák e téren kialakult normáinak. Ám ebből az igényességből ered a Jelentés problémája is, nevezetesen az, hogy ez a vaskos, több száz oldalas kötet igazában nem alkalmas arra, hogy a helyi oktatáspolitikát kontrollálni szándékozó szülők haszonnal forgassák. A szülők sokkal inkább rövidebb, célirányos, a lényegét, a legfontosabb információkat kiemelő brosrúkat olvasnak. A most megjelent kötetnek nem ennek az igénynek kellett megfelelnie.

- *A nem szakértő, laikus állampolgároknak a kontroll gyakorlásához, a szükséges kompetenciák megszerzéséhez tehát másra lenne szükségük?*

Pokorni Zoltán: A társadalomban jelentős kompetenciák vannak, tehát nem helyes úgy feltenni a kérdést, hogy felnőtt-e már a magyar polgár ahhoz, hogy beleszóljon a közoktatás helyi és országos ügyeibe. A magyar polgár felnőtt ahhoz a helyzethez, amibe belekényszeríti őt az élet. A magyar szülők, a polgárok többsége igen jó érdekvédelemtechnikákkal rendelkezik abban a rendszerben, amely az övé, azokban a dolgokban, amelyekben igazán érdekelt: a tanító néni kiválasztásában, egy rossz igazgatóhelyettes megbuktatásában, az iskola belső - sokszor nem szép - világának változtatásában, és sorolhatnám tovább. Szabadjon megszakitnom némileg a kérdésre adandó választ, és tennem egy megjegyzést. A kötet egyik hiányossága, hogy az iskola belső világa csak nagyon vázlatosan jelenik meg benne. Úgy tűnik, hogy a magyar közoktatás helyzetét, állapotát a makroszint, a nagy struktúra felől közelíti meg, és nem fordít kellő figyelmet arra, ami a szülőnek igazán fontos, nevezetesen nem szentel teret a gyerekek iskolai mikrovilágán belüli helyzetének. Éppen ezért ez a Jelentés alapvetően a makrostrukturális döntésekhez ad segítséget, és nem a több mint 20 ezer önkormányzati döntéshozó mindennapi tevékenysége számára. Természetesen ezeknek a szemléletét is formálhatja, de az őket feszítő napi konfliktusok megoldásához nem használható fel igazán. Persze ismételen hangsúlyozom, nem várhatjuk el ettől a kötetől azt, hogy az iskolaszékben vitatkozó szülőknek segítsen. Ez annak segít, aki meg akarja vizsgálni, hogy mi történik a közoktatásra szánt közpénzekkel, mennyire gazdaságosan és ésszerűen használják fel ezeket a forrásokat.

Gyarmati Szabó Éva: Miközben én is nagyon jónak tartom ezt a kötetet, úgy érzem, hogy szükség lenne egy olyan összeállításra is, amely közérthetően szól az átlagemberhez a közoktatásról, nem ennyire szaktudományi oldalról, hanem az élet oldaláról. Ugyanakkor nagyon fontos, hogy legyen egy ilyen kötet, hiszen a közoktatásról nem áll rendelkezésre elegendő hiteles információ. Pontosabban: az információk számtalan helyen, szétszórva vannak, ezért a döntéshozók és a közoktatásba beleszóló vagy akár csak beletekinteni kívánó állampolgárok nem tudnak megfelelő módon, az egész rendszert is átlátva tájékozódni. Ez a rendezetlen helyzet, bármi-

Ilyen furcsa, a ránk szakadt szabadságból ered. Az ilyen és ehhez hasonló jelentéseket tartalmazó kötetek a rendezettség felé viszik a közoktatásról és a társadalom más alrendszeréről, területeiről származó szétszórt információkat. Ez a rendezettség nem egyszerűen csak a könnyebb tájékozódás miatt szükséges, hanem azért is, mert a rendszeresített – és persze politikailag nem szelektált, nem cenzúrázott – információegyüttes hatékonyabbá teheti az oktatásügyben a társadalmi kontrollt, az érdekérvényesítést is. Erre jó példa az iskolabezárások ügye. A sajtónyilvánosságban a legkülönbözőbb számok jelentek meg azzal kapcsolatban, hogy hány iskolát zártak be, hány pedagógust bocsátottak el. Az egyik lap a művelődési tárcától kapott adatokra hivatkozott, a másik a Belügyminisztérium információira, a harmadik pedig a Pedagógusok Szakszervezete nyilatkozatára. Így nem lehet nyomon követni, megtudni, hogy mi a valós helyzet. Az információk hiánya, rendezetlensége, esetlegesen eltorzítottsága gátolja vagy éppen deformálja az érdekérvényesítést.

Szép Zsófia: Nekem úgy tűnik, ma még nem túl nagy az igény a közoktatás feletti állampolgári, társadalmi kontroll gyakorlására, tehát nem elsősorban ezért van szükség a kötetre, hanem a lakosság általános tájékoztatása érdekében. Némrégiben készítettünk egy felmérést arról, hogy elegendő információ áll-e rendelkezésükre a tanulóknak, az iskoláknak a pályaválasztáshoz. Meglepő módon a szülők és a diákok egyaránt meglehetősen elégedettek az információmennyiséggel. Ugyanakkor nekem az a véleményem, hogy nagyon kevés az az információ, amit az iskolák és a tanulók kapnak. Az ilyen jellegű kötetre, a makroszintű áttekintésekre épp azért van szükség, hogy ezen a téren igényesebbé tegyünk az érdekelteket, a tanárokat, a diákokat. Hogy lássák, az őket közvetlenül körülvevő környezetre vonatkozó információk nem elégségesek a tájékozódáshoz.

A kötet kapcsán szeretnék szólni az állampolgár és az állam működésére vonatkozó információk viszonyáról. Az állam ugyanis évről évre meglehetősen sok statisztikai információt gyűjt be, amelyeket aztán nem áramoltat vissza oda, ahonnan begyűjtötte. Egyrészt az államigazgatási és -irányítási szintekre kellene differenciáltan visszaáramoltatni a megfelelő információkat. Tehát mást kellene adni a tárcáknak, mást a megyei vagy a helyi önkormányzatoknak és egészen mást az iskoláknak. Begyűjtik az adatokat, és az adatszolgáltatók nem tudják, hogy mi lesz ezeknek a sorsa, pedig az adatgyűjtőnek bizony kötelessége lenne valamilyen formában visszaszolgáltatni azt a statisztikai összegzést, ami a beküldött egyes adatok alapján készült. S itt nemcsak az intézmények, hanem az állampolgár tájékoztatását is ugyanolyan fontosnak érzem. Ezzel a visszacsatolással fejleszthető az állampolgárnak az információk, adatok iránti érdeklődése, fogékonysága, s áttételesen ezzel fokozható lenne az ügyekbe való beleszólásának, az érdekérvényesítésének az igénye. Épp ezért sokféle jelentésre, rétegspecifikus kiadványra lenne szükség, amelyben az adott körnek megfelelő nyelvezettel és részletzettség-gel kellene bemutatni a közoktatás, a szakképzés állapotát, a munkaerőpiacra, a képzési igényekre vonatkozó adatokat. Természetes, hogy egyetlen kötettel nem lehet kielégíteni ezt a nagyon differenciált szükségletet.

Szűdi János: Úgy látom, hogy az adott pillanatban egy makroszinten elemző kötetre volt szükség. Egy kicsit talán későn is jelent meg ez a kiadvány, hiszen az államháztartási reform évek óta az ország előtt áll, s annak a keretében a közoktatást nagyon súlyosan érintő döntéseket kell meghozni. El kellene tudni dönteni, hogy túlméretezett-e a közoktatási rendszer vagy sem, el tudja-e látni a gyerekek iskolázását, vannak-e benne tartalékok, amelyeket le kell, le lehet építeni, vagy éppen

ellenkezőleg: vannak területei, amelyek fejlesztésre szorulnak. El kellene tudni dönteni azt is, hogy ez a rendszer tényleg olyan rossz-e, mint amilyen hírek napvilágot látnak róla, vagy a tanítás, az ismeretnyújtás, a nevelés oldaláról szemlélve valójában jó a közoktatás teljesítménye. Ez a kötet a makroszintű döntéshozók, az országgyűlési képviselők, az oktatásügyben, annak finanszírozásában érdekelt tárcák szakemberei számára szükséges, ugyanis információk nélkül nem lenne szabad dönteni egy sor kérdésről. Elég utalni az egyik legneuralgikusabb pontra, a kistélepülések ügyére. Az adatok alapján lehet és kell dönteni arról, hogy az államháztartási reform keretében ezek területén lehetséges-e leépítés.

Pokorni Zoltán: Abban úgy tűnik, egyetértünk, hogy a makroszintű információnyújtás mellett szükség van az oktatásügyben érdekelt különböző rétegek tájékoztatására. Különösen fontosnak érzem én is az oktatásügyi döntéshozók szakoldali informálását. 20-30 ezerre tehető azoknak a száma, akik ma nap mint nap közoktatási döntéseket hoznak szerte az országban önkormányzati oktatási bizottságok, iskolaszékek tagjaiként vagy vezetőiként. A kialakult rendszer lényegéből következően ma ezek a polgárok irányítják az oktatásügyi napi folyamatait. S némiképp groteszk az, hogy ezek az emberek jó esetben a tévéhíradó időjárás-jelentés előtti kis színes híreiből tájékozódhatnak a közoktatásról, mert a sajtónak nincs olyan sokszínű palettája, amely őket is kiszolgálja. Léteznek tudományos kutatóknak és pedagógusoknak szóló szakfolyóiratok, de az oktatási döntéshozók tájékoztatását, képzését szolgáló sajtóorgánum nem létezik. Mint ahogy nincsenek olyan újságok sem, amelyek a szülőket tájékoztatnák iskolakínálatról, pályaválasztási lehetőségekről, a gyermekeik érdekeinek érvényesítéséhez szükséges adatokról, információkról, nem fejleszti egyetlen folyóirat sem az iskola világa szempontjából fontos ismereteiket. Ezt természetesen nem ennek a kötetnek kell magára vállalnia, ez több intézmény többféle tájékoztatási munkájának az összehangolását igényli.

- Térjünk vissza ehhez a kötethez, a Jelentéshez. Miben lehetne más, mi az, ami szakmailag kifogásolható?

Pokorni Zoltán: A kötet a mai állapotokhoz képest kicsit steril képet mutat. Nem állítom, hogy megszépíti a valóságot, de a feszítő, a drámainak tűnő pontokat nem mutatja be kellően, mint ahogy nem tárja fel azokat a konfliktusokat sem, amelyek az államháztartáson belül az oktatási ágazat és más ágazatok között feszülnek. Nem elemzi a jelentés a probléma súlyának megfelelő mélységben azt, hogy a közoktatási rendszer méretei, költségigényei hogyan viszonyulnak a magyar gazdaság teljesítőképességéhez. Nem rajzol világos képet arról, hogy a gazdaság teljesítményeihez képest mennyire túlméretezett a rendszer, s nem világos az sem, hogy az európai integráció milyen mértékű és hatékonyságának növelése milyen irányú szűkítést tesz majd szükségessé a rendszeren belül. Nem jelenik meg olyan alaproblémáknak a bemutatása, mint például a nagyvárosokban végbemenő képzési kínálatnak a szűkítése vagy az oktatási rendszeren belül egyre erősödő társadalmi szelekció. Ez nem valamiféle tudatos elhallgatás, információ-visszatartás, hanem sokkal inkább a makrostrukturális, tudományos megközelítésből eredő sterilitás. A statisztikai adatbázis nem is mindig jelzi érzékletesen ezeket a jelenségeket, ezért egy ilyen jelentés keretei között valószínűleg szükség lenne a mikrofolymatok, a mindennapi oktatásügyi valóság megragadására is.

Halász Gábor: A kötet kapcsán kibontakozó beszélgetés egyre inkább arról szól, miként működjék, milyen legyen az oktatásügyi nyilvánosság. Nagyon örülök,

hogy ez került a középpontba, már csak azért is, mert noha már szoltam arról, hogy az OECD igényelte ezt a fajta, a polgári demokráciákban rendszeresen közzéteendő jelentést, de igazában ez az általunk összeállított dokumentum nem egészen azonos az OECD által ajánlottal, mivel ez nem egy kormányzati jelentés. Az anyag más műfajban íródott. A műfaj éppen azért olyan, amilyen, mert elsődlegesen a nyilvánossághoz akar szólni, tehát van mögötte egy feltételezés arról, hogy milyen is az oktatásügyi nyilvánosság Magyarországon. Három olyan elemét emelném ki ennek a nyilvánosságnak, amelyeket fontosnak tartok, s amelyeket számításba vettünk a kötet szerkesztésekor. Az egyik, hogy az oktatásügyi nyilvánosságnak tényekre kell épülnie. Ez tehát egy tárgyilagos nyilvánosság, ami azt jelenti, hogy a nyilvánosságban végbemenő kommunikációnak adatokra, korrekt forrásokra kell épülnie. A második fontos eleme, hogy releváns kérdésekről kell zajlania a kommunikációnak, a diskurzusnak. Ennek érdekében el kellett döntenünk, hogy melyek a valóban fontos, nagy kérdések, s melyek tekinthetők részlekedéseknak vagy a nyilvánosság egésze szempontjából jelentéktelenekek. A harmadik sajátossága ennek a nyilvánosságnak, hogy a keretei közötti kommunikációnak mérleget, elemző stílusban kell folynia. Vagyis olyan vitáknak kell zajlaniuk ebben a nyilvánosságban, amelyekben érvek állnak szemben érvekkel, és ezekről az érvekről kell vitakozniuk a nyilvánosság szereplőinek. Ugyanakkor tudjuk, hogy a valóságban az érvek mellett mindig érzelmek, érdekek, értékek állnak egymással szemben. A kötet szerkezetének, stílusának kialakításakor bennünk is felmerült a kérdés, hogy mennyire lehet racionálisan bemutatni a mai magyar oktatásügyi helyzetet. Valóban igaz az, amit *Pokorni Zoltán* említett: ha elkezdjük racionálisan elemezni a valóságot, akkor egyszersmind „dedramatizáljuk” is azt, ez az objektív analízis hatása. S az is igaz, hogy amennyiben a valóságban súlyos, mondhatni drámai problémák vannak, mindig kockázatos ez a fajta objektív, racionális megközelítés. Számomra azonban úgy tűnik, hogy a *Pokorni Zoltán* által hiányolt súlyos problémák: az iskolabezárások, a szelekció és az egyenlőtlenség kérdése nyomatékosan megjelennek a könyvben. Az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy amikor az Akadémia Pedagógiai Bizottságában egy, a mostanihoz némileg hasonló vitát tartottunk a kötetről, az egyik kritikai észrevétel szerint a túlságosan strukturált, logikus szerkezet mintegy megátolja azt, hogy a valóság történései a maguk eredetiségében, drámáságában megjelenjenek.

– *Nekem némiképp ellentétes a véleményem – talán megbocsátható a vitavezető véleménynyilvánítása –, éppen úgy látom, hogy a kötetben kemény adatok párosulnak politikai elemzésekkel, közvélemény-kutatási adatokkal, a Monitor-vizsgálat mérési eredményeivel, azaz „kemény” adatok viszonylag „lágyabb” információkkal. Számomra ez a sokszínűség azonnal felvet egy kérdést: szabad-e egy ilyen jellegű kötetet – amely nem kormányzati jelentés – ilyen vegyes műfajúan közzétenni?*

Gyarmati Szabó Éva: Szerintem a kötet műfajilag nagyon egységes, koherens. A kötetben tények vannak, amelyeket különböző forrásokból gyűjtöttek egybe a szerkesztők. Azt külön pozitívumnak tartom, hogy az elemzések nem erőltetnek rá az olvasóra preconcepciót. Azt az észrevételt, amely szerint a legkritikusabb mai problémákra vonatkozó adatok, információk – pedagóguslétszám-csökkenés, iskolabezárás, gyermeklétszám-alakulás – nem szerepelnek a kiadványban, nem tartom helytállónak. Kétségtelen, a legfrissebb adatok hiányoznak, de az 1995. szeptemberi állapotot rögzíti az idevonatkozó fejezet. Számomra, aki az oktatásügyi nyilvánosság egy sajátos területével, a tájékoztatással foglalkozom, már az is

nagy segítség, hogy a kötet jelzi, mivel egészítsem ki a pár hónappal vagy esetleg egy évvel korábbi adatokat, milyen konkrét adatoknak nézsek utána.

Pokorni Zoltán: Én a kötet erényének tartom azt, hogy különböző mérések eredményei kerültek egymás mellé. Kifejezetten jónak tartom azt, hogy az oktatás minőségére, hatékonyságára utaló Monitor-jelentés adatai párosulnak nemzetközi összehasonlító adatokkal és a magyar társadalom oktatásra vonatkozó értékelését tükröző közvélemény-kutatási eredményekkel. Ez azért lényeges, mert – ahogy *Szűdi János* is említette – a magyar társadalomban él egy kép, mely szerint az oktatás meglehetősen rossz. Ehhez képest azt látjuk, hogy ha a magyar oktatás hatékonyságát, eredményességét mérjük, akkor – a közvélekedéssel ellentétben – nagyon is jónak tűnik. Ilyen esetben meg kell vizsgálni azt, hogy mi az oka ennek a furcsa kettősségnek, mennyiben felelős ezért a tájékoztatás, mennyiben felelős a politika. Én is úgy érzem, hogy a kötet nem manipulálja a különböző adatforrásokat. Nagyon fontosnak tartom azt, amire *Szép Zsófia* az előzők során utalt, valóban nem elegendő csak az információkat közzétenni, mintegy odazúdítni a különböző felhasználói, döntéshozói szintekre. Hiszen korábban is volt oktatásügyi statisztika, rengeteg kötetet adtak ki az oktatásügyben is. Tudomásul kell venni, hogy az információs társadalom nem azt jelenti, hogy sok információ van, hanem azt, miként tudjuk ezeket kezelni, értelmezni, ütköztetni. Ez az, amit ma még nem tudnak a döntéshozók. E nélkül a kompetencia nélkül ugyanis egyrészt nem tudnak az adatokból jó következtetéseket levonni azok, akiknek különböző szinteken dönteniük kell, másrészt kísért annak a veszélye, hogy inkoherens adatok egymás mellé állításából torz, manipulatív következtetéseket vonhatnak le azok, akiknek nem érdekük a döntéshozók valóságos informálása. Hangsúlyozom, ebben a kötetben a szerzőktől – lévén tudósok, kutatók – távol áll ez a szándék. Jól jellemzi ezt az a tény, hogy végtére is a kötet szerzői nem próbálják minősíteni a magyar közoktatást, azaz nem állítják, hogy nagyon rossz a helyzete, de ugyanakkor nem próbálják meg rózsaszínűre festeni a képet. A minősítést, az értékelést alapvetően az olvasóra bízzák.

Halász Gábor: Ez a minősítési dilemma végigkísérte a kötet tanulmányainak írását és a szerkesztés egészét, de végigkísér minden olyan elemzést, amelyben leírjuk és bemutatjuk, hogy milyen a magyar közoktatás, milyen irányba haladnak a most zajló folyamatok. A dilemma lényege: süllyedő hajó-e a közoktatás vagy pedig olyan hajó-e, amely viharban halad, s ennek következtében megváltoztak a korábban adott koordináták, megváltoztak a kikötők pozíciói, megváltoztak a csillagok által közvetített információk, de mindezek ellenére remény van a túlsó part elérésére. Több tanulmány szerzője is hangsúlyozza azt, hogy mindkét tendencia jelen van a közoktatásban. Egyfelől van egy erőteljes dezintegrálódási folyamat, másfelől pedig zajlik egy eredményesnek tűnő alkalmazkodási folyamat. Jóllehet nem akartuk minősíteni a közoktatás állapotát, de fel akartuk hívni a figyelmet a kötetben az alkalmazkodási folyamat meglétére, eredményeire, mivel ezt sokkal ritkábban vesszük észre. Mintha manapság a dezintegrálódási tendenciákra összpontosítanánk sokkal erőteljesebben.

Szűdi János: A kötetbe bekerült tanulmányok részletes háttérelmzésekre épülnek. A közoktatásról kialakult helyzetkép akkor lesz még teljesebb, ha egy szűkebb kör számára ezeket is hozzáférhetővé teszik a kötet szerkesztői. Szó volt arról, hogy a Jelentés a magyar közoktatásról 1995 kötet nem hivatalos kormány-

zati jelentés. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert így a szerzők sokkal szabadabban gondolkodhattak, mintha egy hivatalos kormányzati jelentés számára fogalmazták volna meg mondanivalójukat. Úgy vélem azonban, hogy ez a kötet – és remélhetőleg az ennek nyomán két évente megjelenő továbbiak – nem mentesíti az államot attól, hogy a szétesett és jelenleg szinte egyáltalán nem működő statisztikai adatszolgáltatási rendszert helyreállítsa. Ismervé az imént említett háttér tanulmányokat, biztos vagyok benne, hogy akiknek nem hivatalos adatokra van szükségük, azok e két kötetből – a statisztikai rendszer működésékeltségére ellenére – megfelelően tudnak majd tájékozódni.

Halász Gábor: Valóban igaz, hogy megkönnyítette a szerzők és a szerkesztők dolgát az, hogy a Jelentés nem hivatalos kormányzati anyagként készült. Ha kormányzati kiadványként jelent volna meg az anyag, akkor ez elkerülhetetlenül az analitikus oldal beszűküléséhez vezetett volna. Ugyanakkor egy kormányzatnak viszont érdeke, hogy készüljön ilyen jellegű analízis, elemzés a rendszerről, amit nem végezhet el direkt módon kormányzati pozícióból. Ezért is támogatta a munkát a művelődési kormányzat.

Szép Zsófia: Azt hiszem, hogy ilyen színes, sokféle műfajt, sokféle témát felölelő kötetre szükség van. Átérzem a kötet szerkesztőinek ezzel kapcsolatos dilemmáját, mivel mi a Munkaügyi Minisztériumban ugyanezzel a dilemmával kerülünk szembe az immár negyedik éve megjelenő szakképzésről szóló hasonló jellegű, talán nem ilyen terjedelmes, de azért a rendszer egészét átfogó kiadvánnyal is. De ugyanígy állandó műfaji gondokat okoznak a különböző kisebb kiadványok, tájékoztatók. Az évkönyv esetében elsősorban információkat, tárgyilagos elemzéseket adunk közre, mert úgy véljük, hogy minisztériumként nem lenne célszerű egyes véleményeket, minősítéseket közzétenni, ezeknek a folyóiratokban cikként, X. Y. véleményeként kell megjelenniük.

– *Befejezésként: milyen tanácsokat adnának az 1997-es kötet szerkesztőinek, mit változtatnának az újabb kötet szerkezetén, tartalmán?*

Szűdi János: Azt hiszem, az önkormányzatok jelenlegi státusából következően a közoktatást nem lehet igazán rendszernek tekinteni, mivel a helyi önkormányzatok szabadon rendelkeznek a közoktatási intézményeikkel. Az önkormányzatok egymástól függetlenül alakíthatják, fejleszthetik a saját intézményeiket, ami azzal járhat, hogy területileg jelentős eltérések lehetnek a közoktatási intézményhálózat jellemzőiben. Amennyiben a közoktatási törvény módosítása során elfogadják a helyi fejlesztési tervek kötelező elkészítésére vonatkozó javaslatot, akkor javasolnám, hogy ezeknek a fejlesztési terveknek az elkészítéséhez próbáljon adatokkal, információkkal segítséget nyújtani a kötet. Az lenne kívánatos, hogy a tervszerűség és az összehangoltság domináljon az önkormányzatok közoktatási döntéseiben.

Gyarmati Szabó Éva: Az a tapasztalatom, hogy sok helyen hiába vannak az önkormányzatok számára bizonyos információk elérhető távolságra, mégsem nyúlunk értük, mert – ahogy már szó volt róla – nem az önkormányzatokban dolgozó laikus állampolgárok nyelvén vannak megfogalmazva. Az önkormányzati embereket nagyon egyszerű, közérthető módon kellene megszólítani, felhívni a figyelmüket a kötet adataira. Azt is el tudnám képzelni, hogy a kötetben belül az önkormányzati képviselők számára lenne egy rövid, a kötet tartalmát ismertető fejezet.

Pokorni Zoltán: Először egy megjegyzés *Gyarmati Szabó Éva* javaslatához. Ha laikus döntéshozatal van az önkormányzatokban, akkor ott először valóban értékelni kell, hogy melyek azok a létező kompetenciák, amelyekkel a laikusok valóban rendelkeznek, és nem úgy kell közelíteni hozzájuk, hogy miért nem nőttek föl azokhoz a „szakmai magasságokhoz”, amelyekkel mi pedagógusok, igazgatók, oktatáskutatók rendelkezünk. A laikus döntéshozóknak is megvan a maguk nagyon racionális, nagyon stabil értékrendjük, s megvannak a maguk érvei amellett, hogy miért úgy döntenek, ahogy döntenek. Elengedhetetlen tehát az, amire *Gyarmati Szabó Éva* utalt. Azaz növelni kell a laikus döntéshozók kompetenciaszintjét, és nem a laikus döntéshozatalt kellene korlátozni, esetleg kiiktatni. Ezeknek az oktatásügyi döntéshozóknak a kompetenciaszintjét hivatottak növelni a napi- és heti lapok oktatáspolitikai mellékletei, de ezt elő kell segíteni különböző kiadványsorozatokkal, esetleg egy képzőintézet létrehozásával is. Ezeket az embereket nagyon nagy körültekintéssel, nagyon finoman és nem az agymosás szándékával kell fejleszteni, formálni. Ezt azonban ettől a kötetől botoság lenne elvárni. Viszont az elvárandó ettől a kötetől – és itt próbálok válaszolni arra, hogy mit kellene megfontolni a 97-es kötet összeállításakor –, hogy nem a társadalmi igényeket kell befolyásolni a kötetten keresztül, hanem erőteljesebben meg kell jeleníteni a létező társadalmi igényeket. Fontos lenne megjeleníteni azt, hogy a munkaerőpiac milyen igényeket támaszt az oktatás különböző szintjeivel kapcsolatban. A most megjelent kötet ugyan foglalkozik a közoktatás és a felsőoktatás kapcsolatával, de mindezt a közoktatás szemszögéből vizsgálva. Ugyanakkor nem mutatja be azt, hogy hogyan tekint a felsőoktatás a közoktatásra, hogyan értékeli a maga érték- és elvárásrendszerében a közoktatás működését és teljesítményét. Ugyanígy áll a helyzet a közoktatás és szakképzés, közoktatás és munkaerőpiac relációkban, azaz mindezeket a viszonyrendszereket a közoktatás felől elemzi csak a kötet, jó lenne, ha sor kerülne a fordított megközelítésű elemzésre is. Minden bizonnyal ezek a típusú jelentések a jövőben is szükségesszerűen makroszintű elemzésekre épülnek, de itt vannak olyan elemek, amelyek nem kellően hangsúlyosak vagy hiányoznak. Különösen hiányoznak az intézmények belső világára vonatkozó információk. Jó lenne tudni például azt, hogy milyen arányban fordulnak elő helyi konfliktusok az intézményekben, milyen arányúak a különböző devianciák, milyen az intézményekben a drog- és az alkoholfogyasztó fiatalok aránya stb.

Szép Zsófia: A makroszintű megközelítés fenntartása mellett meg kellene találni egy olyan szerkesztési megoldást, amellyel a kötet információi a helyi döntéseket is segítenék. Nevezetesen területi, megyei bontásokkal kellene kiegészíteni az országos adatokat. Az országot járva azt tapasztalom, hogy a szakembereket az országos tendenciák mellett igazán a saját szűkebb környezetük adatai, helyzete, országos átlagokhoz való viszonyítása érdekli. Miután nagyon különböző a megyék iskolaszervezete, szükség lenne teret – esetleg önálló fejezetet – szentelni annak, hogy mennyire tér el a megyék oktatási szervezete különböző szempontok szerint. Érdekes lenne arról adatokat szerezni, hogy a megyei oktatási szervezetekben tapasztalható különbségek kialakulásában milyen tényezők játszanak szerepet; elemezni lehetne, hogy az eltérésekben a helyi oktatáspolitikai döntések vagy a spontán hatások játszanak-e nagyobb szerepet.

Halász Gábor: Az elhangzott javaslatok összhangban vannak a mi hiányrészeteinkkel. Az egyik ilyen – amelyről *Pokorni Zoltán* is beszélt – a közoktatáson kívüli alrendszerben megjelenő közoktatás iránti igények, elvárások rend-

szerzése és megjelenítése. Hasonló a helyzet az intézmények belső világának történéseire vonatkozó információkkal. Tulajdonképpen mindkét problémakörrel szeretnénk volna foglalkozni az első kötetben is, de ez két okból sem sikerült. Egyrészt azért nem, mert korábbi megközelítések foglyai voltunk, másrészt azért sem, mert ez az a pont, ahol a szerkesztő beleütközik az erre vonatkozó kutatások és adatok hiányába. Ugyanezért nem sikerült az említett, egyébként valóban nagyon szükséges területi adatokat közölni, pedig erre valóban nagyon nagy az igény.

Úgy tűnik a számomra, hogy egy második jelentést sokkal nagyobb feladat lesz elkészíteni, mint az elsőt. Részben azért, mert a kötet maga is indukál újabb, jelentősebb igényeket, elvárásokat, részben pedig azért, mert a közoktatási rendszerben a következő egy évben olyan folyamatok fognak végbemenni, amelyeknek az értelmezése, elemzése sokkal nehezebb lesz, mint az elmúlt időszakban zajlottaké. Sokat segítené az értelmező, elemző munkában, ha a közoktatás bonyolult történéseit egy gazdag és elmélyült szakmai kommunikáció övezné. Ez önmagában is nagyon fontos és szükséges lenne. A jelentés elkészültét azért segítené, mert egy szűk szerzői, szerkesztői team önmagában nem lehet képes arra, hogy minden folyamatot a maga teljességében tudjon elemezni.

Horváth Livia (7. o.): Születés